

16. A argauban Aarau physikai és mathematikai készülékei világhíretek. Baden, kénes fürdői világhíretek.

17. Thurgauban Frauenfeld a főhely.

18. Tessinben Bellinzona a főhely, melynek már olaszias a kinézése; megemlítendők még Locarno és Lugano városok.

19. Walliszben Szion vagy Szittén a főhely, igen termékeny vidéken. Leuk, híres fürdő. Briege a Szimploni út kezdeténél.

20. Waadtban Lousanne a kies Genfi tónál, hol Vevay is fekszik.

21. Neuenburg hn. városának ipara jelentékeny. Locle és La Chaux de Fonds órákészítésükről nevezetesek.

22. Genf, hn. városa legszebb a svájci városok közt. Arany, ezüstárui, órákészítése és ékszerárui világhíretek, 70,000 l.

NÉMETORSZAG.

(544,000 □ klm. 42.000,000 l.)

Alkotó részei és vízszintes tagoltsága. A német császárság az Alpoktól a Német és Balti tengerig, a Vogézektól a Niemen folyóig terjed, határait három nagyhatalom u. m. Franciaország, az Osztrák-magyar monarchia és Oroszország-, és négy közép állam (Svájcz, Belgium, Holland és Dánia) érinti.

Áll a következő államokból:

1. Porosz, Bajor, Szász és Württemberg királyságokból;
2. Baden, Hasszia, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz, Oldenburg, Szász-Weimár nagyhercegségekből;
3. Szász-Altenburg, Szász-Koburg-Gotha, Szász-Meiningen, Anhalt, Braunschweig hercegségekből;
4. Lippe-Detmold, Schaumburg-Lippe, idősb-ágú Reusz (Schleitz), ifjabb ágú Reusz (Greitz), Schwarzburg-Rudolfstadt, Schwarzburg-Sonderhausen és Waldeck fejedelemségekből;
5. Bréma, Hamburg, Lübeck szabad városokból és
6. Elzász-Lotharingia birodalmi tartományból.

Németország csupán északon dicsekedhetik jó természetes határral. a déli és nyugati határ csak részben mondható természetesnek, legkedvezőtlenebb a keleti határ különösen Oroszország felé, melynek területe van ékelve Németország testébe. A két tenger közül fontosabb a Német tenger; mert ez közvetlen összefüggésben van a világ-océánnal; kevés öble közül a Jáde és Dollár öböl említendő, jó kikötői a folyók torkolataira szorítóznak (Bréma, Wilhelmshaven, Hamburg). Kisebb jelentőségűek a

Balti tenger partjai, itt legnevezetesebb kikötők: Kiel, Lübeck, Stettin, Danzig és Königsberg.

Függélyes tagozat és vizek. Függélyes tagozat tekintetében Németország rendkívül változatosságot tüntet fel. Talaja általában északról dél felé emelkedik, mi által az égalj különbségei mintegy elenyésznek.

A német hegyes vidék az Alpokra támaszkodik s többé-kevésbé összefüggő egészet képez ezekkel; csupán nyugaton a Felső-Rajnai síkság délfelé nyomulása különíti el a Vogézeket, a vele összefüggő Harð hegységet és az ezektől északra elterülő ásványdús Hundsrück erdőt. A német hegyes vidék főtömege az Alpokra támaszkodó délnyugatról északkelet felé mindinkább szélesedő fensík, az ugynevezett:

I. Sváb-Bajor fensík régi tenger maradványa, melyet az Alpok törmelékei töltöttek fel; benne a folyók széles medreket ástak maguknak. Délen a sok tó, mocsár és tőzeg miatt csak gyéren van benépesítve, csupán az Alpokba vezető közlekedési vonalak mellett élénkül fel; sokkal fontosabb az északi szélén levő népes Duna völgye. Északi határát képezi a kopár Sváb-Jura (a Rajna és Altmühl közt), ez észak-nyugat felé merevélyesen szakad meg, legmagasabb része a zord, vízszegény és mély üregek által hasogatott Rauhe Alp. A Sváb-Jura északkeleti folytatása a Frank-Jura (az Altmühl és Majna közt), számos regényes csúcsaival, melyek a onban csak kevésbé emelkednek a fensík felett. A Sváb-Bajor fensík keleti határa a Cseh Erdő.

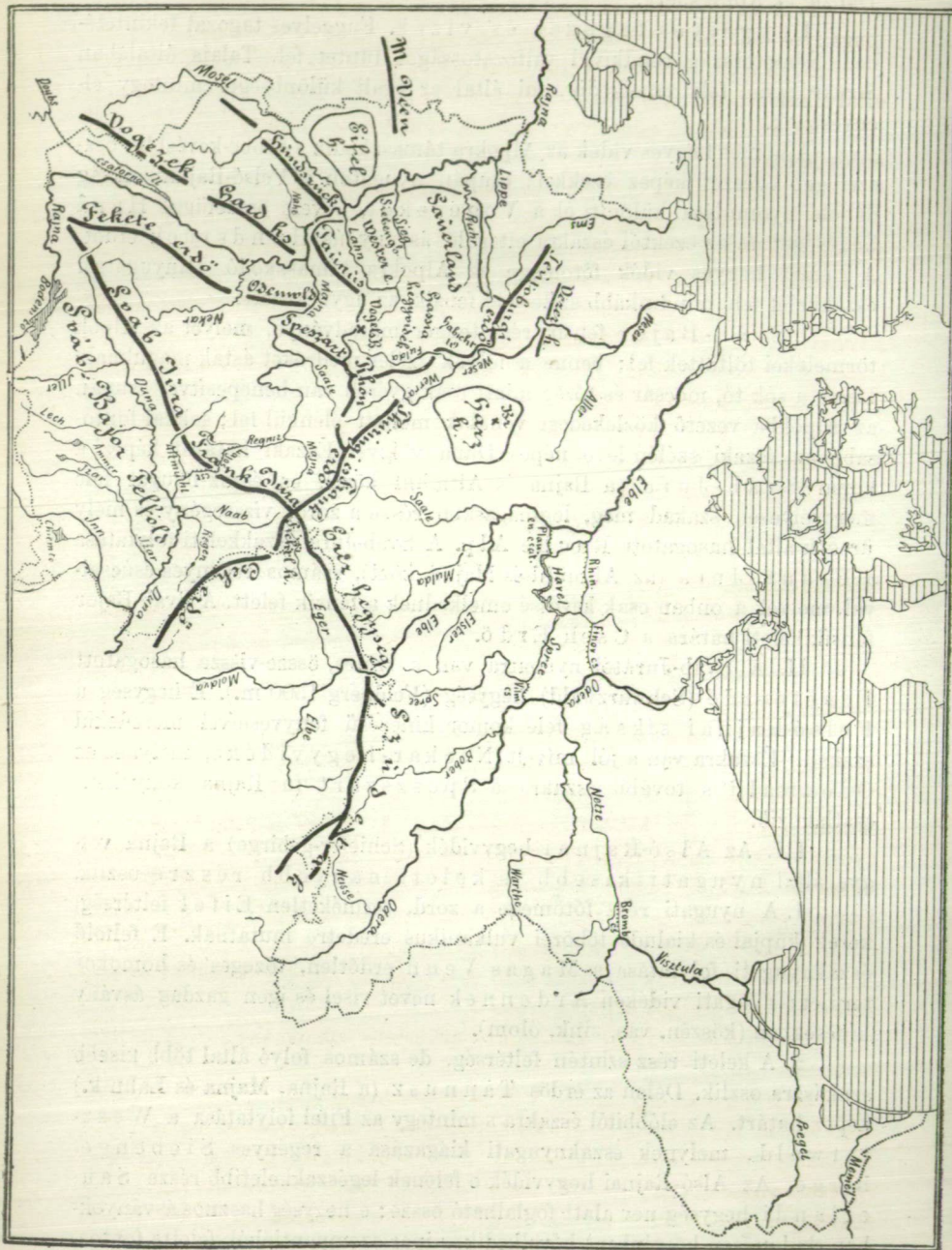
II. A Sváb-Jurától nyugatra van a széles, össze-vissza hasogatott Feketeerdő (Schwarzwald) hegység (Feldberg 1500 m.). E hegység a Felső-Rajnai síkság felé komor kinézésű fenyveseivel meredekül szakad. Északra van a jól művelt Neckár-hegyvidéke, melyhez az Odenwald s tovább északra a Speszszárt (a Rajna könyökén) csatlakozik.

III. Az Alsó-Rajnai hegyvidék (Schiefergebirge) a Rajna völgye által nyugati kisebb és keleti nagyobb részre oszlik.

1. A nyugati rész főtömege a zord, terméketlen Eifel feltérség, kerek kúpjai és kialudt töbörei vulkanikus eredetre mutatnak. E felföld északnyugati folytatása a Magas Venn erdőtelen, tőzeges és homokos terület; nyugati vidékén Ardennek nevet visel és igen gazdag ásvány kincsekben (kőszén, vas, zink, ólom).

2. A keleti rész szintén feltérség, de számos folyó által több kisebb szakaszra oszlik. Délen az erdős Taunusz (a Rajna, Majna és Lahn k.) képez határt. Az előbbtől északra s mintegy az Fifel folytatása a Westwald, melynek északnyugati kiágazása a regényes Siebengebirge. Az Alsó-Rajnai hegyvidék e felének legészakkeletibb része Saerlandi hegység név alatt foglalható össze; e hegység hasznos ásványokban (különösen kőszénben) bővelkedik, s ipar szempontjából felette fontos.

NÉMETORSZÁG HEGY- ÉS VÍZRENDSZERE.

IV. Közép Németország hegyes vidéke a következő szakaszokkal:

I. A Haszszia hegyvidék, feltérségszerű emelkedés, számos magányos emelkedő hegykúppal és néhány hegységgel, minő pl.:

a) Vogelsberg, vulkanikus bazaltemelkedés, ebből szűk völgyek által elkülönített erdős hátaq sugarzanak ki;

b) a Rhön, szintén vulkanikus bazalttömeg, kopár csúcsokkal és erdős lejtőkkel;

c) a Habichtswald szintén bazaltból áll, de alacsonyabb.

2. A Weserhegység több kis feltérségből és alacsony hegysorból áll, melyek a Weser mély völgye (porta vestfalica) által választatnak el. Említést érdemel a Teutoburgi erdő.

3. A Harz elkülönített hegytömeg, melynek délkelet felől északnyugat felé emelkedő feltérségén egyes csúcsok emelkednek. Legmagasabb csúcsa az 1141 m. magas Brocken, melynek gömbölyded kopasz csúcsa gránit kőtuskókkal van fedve.

4. A Thüringiai hegység, az előbbtől dombsorok által borított feltérség választja el. Legnagyobb emelkedése a Thüringiai erdőben van, mely keskeny gerinczes hegység, legnevezetesebb csúcsa az Iselsberg (900 m.).

A Frankенwald erdős kúpjaival és kanyargós völgyeivel feltérségszerű emelkedés.

5. A Fichtel hegység, zord kinézésű fenyvesekkel borított gránittömeg, melyen több gránittörmelékekkel borított kúp, 1000 méternyire emelkedik. E hegység mint vízválasztó szerepel. (Majna, Szála, Éger és Naab).

6. A Szudeta hegyrendszer és az Erzhegység hosszabb, a Cseherdő rövidebb lejtője, Németország felé van fordítva.

Síkságok. A Német-Alföld folytatása a szarmát síkságnak, csupán alacsony dombhátak szakítják meg. A Weser mentén északra előnyomuló hegység két részre osztja, u. m. keleti nagyobb és nyugati kisebb síkságra. Legkietlenebb a Lüneburgi pusztában, legtermékenyebb keleten a tavak környékén és a Német-tenger partján (Marschland),

A Közép-Rajna síksága (Felső-Rajnai síkság) Bászelnél kezdődik és Mainznál végződik a Fekete-erdő és a Vogézek által határolva; ez egykoron tó volt, melybe a Rajna szakadt.

Folyók. A Duna kivételével az összes jelentékeny folyók északra tartanak.

A Duna Közép-Európa leghosszabb és legvízdúsabb folyója a Fekete-erdő lejtőin Brigach és Breg egyesüléséből ered, ezekhez csatlakozik a Donaueschingeni kastély forrásának Duna nevű kis lefolyása, melytől az egyesült vizek nevüket kapták. Innét eleinte hegyes, ezután sík, helyenkint posványos partok közt a Sváb-Bajor felföldön északkeletre, majd keletre tart. Siegmaringennél középső folyásába lép; Ulmnál hajózható lesz. Útjá-

ban jobbról felveszi az Alpokból jövő Iller, Lech, a sebes Izar és a nagy Inn folyókat; balról egyesül a vízszegény Altmühl, Naab és Regen vizekkel.

A Rajna a Báselnél kanyarodva középső folyásába lép, Bonn városától pedig alsó szakaszát folytatja. Bal mellékfolyói: az Ill, a Hundsrückenen eredő Nahe, és a Vogézekben eredő Mosel, mely Koblenznél egyesül a főfolyóval; jobbról a Neckar, a Fichtelhegységben eredő és a Mainz átellenében torkolló Majna, a Lahn, a Sieg, a Ruhr és a Lippe, szakadnak a Rajnába.

Az Ems a Teutoburgi erdőben ered és a Dollartba szakad.

A Weser, a Thüringiai erdőben eredő Werra és Rhönből jövő Fulda egyesüléséből támad és a Jáde öbölbe szakad.

Az Elba, Csehországból jó és Hamburgnál szakad a tengerbe. Balról a Muldát és a Fichtelhegységből jövő Szálát veszi fel; jobbról felveszi a Fekete-Elsztert és a Spreevel bővülő Hávelt, mely több Mecklenburgi tóból ered.

Az Odera Morvaországból jó, torkollik a Stettini öbölbe. Balról a Glatzi-Neisszét, a Katzbachot, a Bobert és a Lauzitzi vagy Görliczi Neisszét veszi fel; jobbról a Netzével bővülő Vartha egyesül vele.

A Visztula, Galiciából jön át Németországba és a Danzigi öbölbe szakad.

A Prégel a Frische Haffba, a Niemen, vagy Memel pedig a Kuri Haffba ömlik.

Csatornái: 1. a Lajos csatorna, a Majna és az Altmühl között; 2. a Brombergi csatorna a Brahe-Netze közt (Odera-Visztula); 3. a Frigyes Vilmos (Mühlrosei) csatorna, az Oderát a Spreevel és az Elbával köti össze; 4. a Ruppini csatorna, a Hávelt a Ruppini tóval egyesíti; 5. a Plauni csatorna a Havel és az Elba közt; 6. a Finovi csatorna, Havel és Odera közt.

Tavak csak délen és északon vannak. A déliek közt legfontosabbak: a Chiemtó, a Wurmtó és az Ammertava a Bajor felsíkon. Az északiak haldúsak, de jelentéktelenebbek, legtöbb van: Holstein, Mecklenburg és Pommeraniában.

Égalj, anyagi műveltség. Németország égalja általán véve mérsékelt, csupán a Baltitenger partvidéke zord, telei az északra emlékeztetnek. A tavasz általán véve száraz, a nyár esős és az ősza legkellemesebb.

A talaj nem mondható termékenynek, de jól van művelve: délen a rozs, zab, árpa és buza a főtermékek; nyugaton a Rajna és mellékfolyói vidékén jó bort szűrnék; a középső vidéken különösen burgonyát, zabot és rozsot termesztenek, úgy szintén az északi sovány területen. A marhatermesztést különösen délen, keleten és a Német-tenger partvidékén, a jó

légelők nagyban előmozdítják. Lótenyésztése virágzó, különösen Németország északi részeiben.

A Német síkság déli és a Középhegység éjszaki szélein nagy ásványkincsek vannak felhalmozva. Szilézia felső része kőszénben, vasban és horganyban bővelkedik; az Érczhegységben kőszén és nemes érczek fordulnak elő, Harzban mindennemű ásvány található, az Alsó-Rajnai hegység északi vidékén egészen Franciaország határáig hifogyhatatlan kőszén- és vastelepek vannak felhalmozva. Ezen irányban találjuk, habár megszakításokkal, Németország iparos vidékeit, mint Szilézia, Szászország és Rajnai Poroszország. Az itt nyert nyers anyagok vizen és vasúton az alföldi városokba is vándorolnak, hol a síkság termékeivel együtt (répacukor és gyapjúgyárak) élénk ipart idéznek elő. Németország többi részeiben az ipar alacsonyfokú.

A belkereskedést a folyók, csatornák és műútak, a külkereskedést pedig a két tenger mozdítja elő.

L a k o s k. Németország lakossága túlnyomóan germán származású, ezeken kívül keleten kevés szláv (lengyel) és nyugaton kevés francia említendő. A német szorgalmas, kitartó és vallásos. Különbség van azonban az északiak és a déliek közt; amazok' erősebbek, nagyobbak és komolyabbak, emezek élénkebbek és tűzesebbek. Alig van állam Európában, hol a népnevelés oly magas fokon állana, mint itt. A népiskolák, a középtanodák és az egyetemek (20) kitünőeknek mondhatók; ép oly jó karban vannak a szakiskolák is. Vallásra nézve a déliek a kath. (16 millió), az északiak pedig a prot. valláshoz (26 millió) tartoznak.

A l k o t m á n y, k o r m á n y. Németország 26 országból álló szövetséges állam. E szövetség élén, mint német császár, a porosz király áll. A szövetség tagjainak meghatalmazottjai képezik a szövetségi tanácsot, ennek elnöke a császár által kinevezett államkancellár. A birodalmi gyűlés a német nép képviselőiből áll, kik általános, közvetlen és titkos szavazás által választatnak. A birodalmi törvényeket a szövetségi tanács és a birodalmi gyűlés alkotja. Azonkívül minden tartománynak saját országgyűlése van.

Államok és azok városai:

Porosz királyság.

A Porosz királyság, csekélyebb birtokoktól eltekintve, összefüggő tömeget képez, melynek legnagyobb része a Német-Altöldön terül el, míg a kisebb délnyugati rész túlnyomóan hegyes.

Brandenburg tartományban. Berlin, a porosz királyság és a német császárság fővárosa, a Spree mindkét partján homokos területen. Kedvezőtlen fekvése dacára világvárossá emelkedett. Számos tudományos és művészeti intézete, felső tanintézetei, jól szervezett elemi tanodái a császárság szellemi középpontjává fogják tenni. Folyton emelkedő pompás palotái gyors felvirágzásáról tanúskodnak. 1.000,000 l. Potsdam a Havel mellett 50,000 l. Közelében van Sans-Souci kastély, Nagy Frigyes kedvencz tartózkodási helye. Spandau, erősség birodalmi kincstárral. Charlottenburg, királyi kastélylyal. Brandenburg, a tartomány régi fővárosa, 30,000 l. Frankfurt, az Odera mellett, iparos város, 50,000 lakossal. Küsstrin, erősség a Wartha és Odera egyesülésénél. Ferbellin, Grosz-Beeren, Zorndorf és Kunersdorf történeti nevezetességű helyek.

Pomméria tartomány. Stettin az Odera mellett, fontos kereskedelmi és iparváros, 90,000 l. Stralsund, hadi kikötő és erőd, tört. is fontos. Greifswalde, a Balti-tenger közelében. Ide tartozik Rügen szigete is. Kolberg, Stolp és Köslin.

Nyugati és Keleti porosz tartomány. Danzig, a Visztula torkolatánál, nagy erősség és kereskedő város, 100,000 l. Thorn és Graudenz, a Visztula mellett, erősségek. Königsberg, a Pregel mindkét partján, erősség, egyetemi és kereskedő város, 140,000 l. Memel, a Kuri Haff mellett. Tilsit, élénk iparral, történetileg fontos város. Eylau és Friedland tört. helyek.

Pozen tartomány. Pozen, a Wartha mellett, erőd. Bromberg, a hasonló nevű csatorna mellett. Gnezen, régi város.

Szilézia tartomány. Boroszló, az Odera mellett, a királyság második városa. A Duna, a Keleti-tenger, Visztula és Odera közti kereskedés gyűpontja; van egyeteme. Gyapjúvásárai egész Németországban legnevezetesebbek, 270,000 l. Schweidnitz, Glatz, fontos erősségek. Oppeln az Odera mellett. Ratibor, jelentékeny szövessel. Neisse és Kozel, erősségek. Liegnitz, a Katzbach mellett, posztószövessel. Glogau, erőd az Odera mellett. Görlitz, iparáról nevezetes. Leuthen és Mollwitz történeti helyek.

Szász tartomány. Magdeburg, az Elba mellett, nagy erősség, vasúti csomópont; élénk iparos és kereskedelmi város 90,000 lakossal. Schönebeck, Poroszország legnagyobb sóbányájával. Straszfurth, nagy sóbányával. Halberstadt, a Harz közelében. Merseburg, (933) a Szála mellett. Halle, ugyanazon folyó mellett, egyetemmel és sóbányával. Thorgau, a Szála mellett. Eisleben és Wittenberg, a reformációban említetik. Erfurt, Thüringia régi fővárosa. Mühlhausen és Nordhausen, nagy iparral. Suhl, fegyver- és vasgyárral. Történetileg fontosak még Lützen, Grosz-Görschen és Roszbach falú.

Schleswig-Holsteintartomány. Altona, a tartomány legnagyobb városa, Hamburg tőszomszédságában nagy kereskedéssel. 90,000 l. Kiel, a hasonló öböl mellett, Németország legnagyobb hadi kikötőjével és egyetemmel; Schleswig, Flensburg. Alsen szigete szintén ide tartozik.

Lauenburg kis hercezség, Poroszországgal personal-unio által van összekötve.

Hannovera tartomány. Hannovera, a Leine mellett, műegyetemmel. 140,000 l. Hildesheim és Goslar régi városok. Göttinga, a Leine mellett, híres egyetemmel. Lüneburg, sóbányával. Harburg, élénk kikötővel az Elba mellett. Osnabrück, iparos hely. Wilhelmshaven, a Jade öböl mellett, hadi kikötővel. Emdem, az Ems mellett.

Westfália tartomány. Münster, egyetemmel. Minden, a Vesper mellett, nem messze a porta vestfalicától, nagy erőd. Paderborn, régi város gyógyvízzel. Arnsberg, a Ruhr mellett. Hamm, több út találkozásánál. Dortmund, a tartomány kőszén- és vasiparának főhelye. Siegen, jó vasat gyárt.

Nasszau-Haszsiatartomány. Kassel, a Fulda mellett; közelében van Wilhelmshöhe kastély, szép kerttel. Marburg, a Lahn partján. Fulda. Hannau, a Majna mellett; a Thüringiai erdőben van Smalkaden, vas-, acél- és sárgaréz-gyárakkal. Wiesbaden, a Taunusz déli lejtőin, igen látogatott fürdő. Közelében több fürdőhely van, mint: Schlangenbad, Homburg, Selters, stb. Ems, a Lahn mellett, kies vidékű fürdő. Frankfurt, a Majna mellett. Kedvező fekvése Európa egyik első kereskedelmi- és pénzpiacává tévé. 160,000 l. Frankfurt és a Rajna kanyarulata közt szűrik a legjobb rajnai bort.

Rajnai tartomány. Köln, a középkor egyik legnevezetesebb városa; most legnevezetesebb kereskedelmi város a Rajna mellett, erősség; Eau de Cologne gyártás. Góth izlésben épült székesegyháza nevezetes, jelenleg Európa legmagasabb épülete, tornyai 160 m. magasak. 160,000 l. Bonn, szép egyetemi város a Siebengebirge átellenében. Düsseldorf, a Rajna mellett, festészeti akadémiával és gyárakkal. 90,000 l. Solingen és Remscheid, híres vas- és acél-gyárakkal. Elberfeld (90,000 l.) és Barmen (90,000 l.) kettős város nagyszerű gyárakkal. Essen, a kőszén-bányászat középpontja, nagyszerű ágyú-öntővel (Krupp), 100,000 l. Aachen, a német császárok egykori koronázási városa, posztó és tűgyártása, műegyeteme és fürdője nevezetesek, 86.000 lakossal. Koblenz, a Moselnek a Rajnába szakadásánál, kereskedéssel, igen nagy erősség. Andernach, közelében van a geologiailag fontos Lakhi tó. Trier, nagyon régi város a Mosel mellett. Saarbrück és Saarlouis, vas- és kőszénbányákkal.

Hohenzollern, Württemberg és Baden közt, a Rajnai tarto-

mányhoz számítják. Hechingen, a Neckar völgyében. Sigmaringen, a Duna mellett, ehhez közel van Hohenzollern vára.

Szász királyság.

A szász királyság alakja egy derékszögű háromszög, melynek leg-hosszabb oldala az Érc-, az Elbai homokkő- és a Lausitzi hegység által képezetik. E hegységek északi lejtőin kívül még az északi Német-Alföld kis része is ide tartozik és pedig az Elba mindkét partján.

Drezda, az Elba mindkét partján, a királyság fővárosa; gazdag műgyűjteményei páratlanok bizonyos tekintetben. 220,000 l. Meissen, porcellángyárral, Freiberg, a királyság legfontosabb bányavárosa, híres bányászati akadémiaival. Pirna, kőbányával, az Elba mellett. Lipsze, Németország első belföldi kereskedő városa és a könyvkereskedés középontja; három nagy vásárral; híres egyetemmel, 190,000 l., történetileg igen fontos, valamint az északi Breitenfeld, Grimma és Hubertusburg. Chemnitz, a királyság legnagyobb gyárvárosa, nagy gyapot-szövással, harisnya-kötéssel és gépgyártással, 90,000 l. Glauchau, szintén jelentékeny iparral. Bautzen, a Spree mellett, gyárváros. Hochkirch, tört. fontos.

Szász-Weimar (Eisenach) nagyhercegség. Weimar, az Ilm mellett, a múzsák városa. Jena, a Szála mellett, egyetemmel és történeti fontossággal. Eisenach, a Wartburg tövénél.

Szász-Altenburg hercegség. Altenburg várossal.

Szász Koburg-Gotha. Koburg és Gotha városokkal.

Szász-Meiningen (Hildburghausen). Meiningen, Hildburghausen, nevezetes városok. Saalfeld, tört. nevezetességű.

Reusz fejedelemségek. Az egyikben Schleitz, a másikban Gera a legnevezetesebb város.

Schwarzburgi fejedelemségek. Az egyikben Sondershausen, a másikban Rudolstadt a legérdekesebb hely.

Waldek fejedelemség. Arolsen és Pyrmont (egykoron látogatott fürdő) érdemel említést.

Lippe fejedelemségek. Az egyikben Detmold, a másikban Bückerburg város említendő.

Braunschweig hercegség. Braunschweig, 70,000 l. az Oker mellett. Wolfenbüttel, szintén ugyanott.

Anhalt (Dessau) hercegség. Dessau, a Mulda mellett, Köthen, a vasutak csomópontja.

Oldenburg nagyhercegség. Oldenburg, a Hunte mellett.

Mecklenburg nagyhercegségek. Az egyikben Schwerin, a hasonnevű tónál, Wismar és Rostok tengeri kikötők, a másikban Strelitz és Ratzenburg a legnevezetesebb helyek.

A szabad birodalmi városok. E városok a középkorban hatalmas Hanza szövetség maradványai, köztársasági alkotmányukat napjainkig fentartották.

L ü b e c k, a Trave mellett, élénk kereskedéssel és 50,000 lakossal; kikötője **T r a v e m ü n d e**.

H a m b u r g, az Elba mellett, Németország első kereskedelmi városa. Habár 90 klméternyre van a tengertől, mégis az apály és dagály segélyével a legnagyobb kereskedelmi hajók is elérhetik. Van számos gyára, tudományos és művészeti intézete, stb. Évenként behozott termékeket 1000 millió forintra becsülik, annyi lakosa van mint Budapestnek. Előkikötője **C u x h a f e n**, világító toronyyal.

B r é m a, Németország második kereskedő városa, a Weser mindkét partján, a kivándorlók főkikötője, 100,000 l. Mivel nagy kereskedelmi hajók nem érhetik el (a Weser sekélysege miatt), **B r e m e r h a f e n** a tulajdonképeni kikötője.

Bajor királyság.

Bajorország, Poroszország után legnagyobb német állam, a Duna két majdnem egyenlő részre osztja. Városai:

M ü n c h e n, a királyság fővárosa, fekszik az Izar mindkét partján, nagyon kietlen, lapályos környéken. Képzőművészetek tekintetében Németország első városa: a város nevezetességei az építészet történetének két évezredét tüntetik fel. E városban éledt fel újra az ércöntés és az üvegfestészet. Nemcsak a festészet, de a tudományok tekintetében is kiváló helyet foglal el. Ipara jelentékeny; lakóinak száma 250,000. **R e i c h e n h a l l**, a sófőzés főhelye. **I n g o l s t a d t**, a Duna mellett; erőd. **M ü h l d o r f**, az Inn mellett, tört. hely. **P a s s a u**, az Inn torkolatánál, porcellán- és iróngyártással. **L a n d s h u t**, az Izar mellett. **R e g e n s b u r g**, a Duna legészakibb pontjánál, Bajorország tulajdonképeni középpontja, élénk kereskedő város, 40,000 l. Közéleben van **W a l h a l l a**, hol híres német férfiak márványszobrai vannak felállítva. **A m b e r g**, várában foglyok őriztetnek. **A u g s b u r g**, a Lech mellett, iparos város (955). **N ö r d l i n g e n** és **H o c h s t ä d t** történeti helyek. **N ü r n b e r g**, Bajorország legjelentékenyebb ipar és kereskedő városa, 100,000 l. **S o l n h o f e n**, az Altmühl mellett lithographiai táblák törésével. **W ü r z b u r g**, egyetemmel és élénk kereskedéssel. **K i s s i n g e n**, a Szála mellett, híres fürdőhely.

R a j n a i P f a l z b a n: **S p e y e r**, nevezetes székesegyházzal. **L a n d a u**, meg van erősítve.

Württemberg királyság.

Alakja csürlőhöz hasonlít s nagyrészt hegyes vidék. Zord déli része meredeken szakad a kies Neckar völgye felé; délnyugaton a Fekete Erdő határolja.

Stuttgart, a királyság főhelye; élénk iparral és könyvkereskedéssel, 120,000 l. Ludwigsburg, erőd. Kannstadt, fürdő. Marbach (Schiller német költő születéshelye). Eszlingen, nagy gépgyárral. Tübingen, Reutlingen és Tuttlingen, iparos helyek. Ulm, erőd.

Bádeni nagyhercegség.

Báden a Felső-rajnai alföld keleti felét és a Fekete erdő legnagyobb részét foglalja magában.

Karlsruhe, főváros, legyezőszerűleg van építve, 50,000 l. Pforzheim, a nagyhercegség legnagyobb iparvárosa. Baden-Baden, híres fürdő. Freiburg, egyetemmel. Konstanz, a Bodeni tónál, egykoron, híres város, most jelentéktelen. Donaueschingen, nagy kastélyllyal, a Donau folyónál, melynek forrásától a Duna nevét vette. Mannheim, a Neckár torkolatánál, a tartomány első kereskedő helye. Heidelberg, régi egyetemmel.

Hassziai nagyhercegség. Darmstadt, főhely; homokos vidéken. Offenbach, a tartomány iparának főhelye. Mainz, a Majna torkolatán átellenében, híres erőd. Worms, a Rajna mellett, Németország egyik legrégebb városa.

Elzász-Lotharingia. Mühlhausen, a hn. csatorna mellett a környék iparának főhelye, 70,000 l. Straszburg, az Ill mindkét partján és a Rajna közelében, nagy erősség és kereskedő város, 100,000 l. Metz, a Mosel mellett, német Lotharingia főhelye, nagy erősség.

BELGIUM KIRALYSÁG.

29,000 □ klm. 5.5 millió lakossal.

Függélyes tagoltsága és vizei. Belgium délkeletirésze az Ardennek felsíkjához tartozik, északi és északnyugati része pedig alföld. A Mász mentén dombokkal találkozunk. Délkeleten az Ardennek fensíkszerű emelkedés, mely az úgynevezett Magas Veenben mocsáros és sűrű erdővel van borítva. A terület nagyobb részét azonban a Német-Alföld felől húzódó róna képezi, melyet a partok hosszában gátak védnek a tenger becsapásai ellen.